

Chapter Title: FOCUS. HET KOLONIALE VERLEDEN VAN ETTERBEEK

Chapter Author(s): Chantal KESTELOOT and Romain LANDMETERS

Book Title: Brusselse plaatsnamen

Book Subtitle: Uitdagingen van vroeger en nu

Book Editor(s): Iadine Degryse, Benjamin Wayens, Chantal Kesteloot, Dennis De Vriese, Matthijs Degraeve

Published by: Leuven University Press. (2026)

Stable URL: <https://www.jstor.org/stable/jj.38092628.27>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at <https://about.jstor.org/terms>

This book is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License (CC BY-NC-ND 4.0). To view a copy of this license, visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>.

JSTOR

Leuven University Press is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Brusselse plaatsnamen*

FOCUS. HET KOLONIALE VERLEDEN VAN ETTERBEEK

**Chantal KESTELOOT (Cegesoma/Rijksarchief) en
Romain LANDMETERS (UCLouvain Saint-Louis
Brussel)¹**

In België, net als elders, lijkt het jaar 2020 achteraf gezien een 'politek momentum' te zijn geweest op het vlak van dekoloniale initiatieven. Op 29 juni keurde de gemeente Etterbeek unaniem een motie goed waarin werd opgeroepen tot de oprichting van een commissie die de representaties van het koloniale verleden in de lokale openbare ruimte moest onderzoeken. Dit initiatief paste duidelijk in de context na de moord op George Floyd en was geenszins een op zichzelf staand fenomeen. Ter gelegenheid van de zestigste verjaardag van de onafhankelijkheid van Congo stuurde koning Filip een brief aan de Congolese president Félix Tshisekedi, waarin hij zijn 'diepste spijt' uitsprak voor de wonden die de kolonisatie heeft achtergelaten. Twee weken later creëerde de Kamer van Volksvertegenwoordigers een *Bijzondere commissie belast met het onderzoek over Congo-Vrijstaat (1885-1908) en het Belgisch koloniaal verleden in Congo (1908-1960), Rwanda en Burundi (1919-1962), de impact hiervan en de gevolgen die hieraan dienen gegeven te worden*. In het kielzog daarvan werd een groep van deskundigen samengesteld, die op 4 augustus 2020 met zijn werkzaamheden begon. Op regionaal niveau in Brussel werd ook een werkgroep opgericht om een rapport op te stellen over de koloniale sporen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

¹ Dit onderzoek werd gefinancierd door het onderzoeksprogramma Horizon Europe van de Europese Unie in het kader van subsidieovereenkomst nr. 101132582 voor het project CONCILIA-RE (Confidently Changing Colonial Heritage).

1 > WAAROM ETTERBEEK?

Van alle Brusselse gemeenten is Etterbeek veruit diegene met het grootste aantal straatnamen die een eerbetoon zijn aan actoren van de kolonisatie en, meer specifiek, aan degenen die betrokken waren bij de Onafhankelijke Congostaat. Zij vertegenwoordigen meer dan 10% van alle straatnamen in de gemeente.

> Kaart 22.1. Koloniale straatnamen op het grondgebied van de gemeente Etterbeek.

Bron van de ruwe data: DEGRYSE, I., WAYENS, B., KESTELOOT, C., COLICCHIA, H., VAN UYTVANCK, C., REGNIER, N., DUJEU, A., OTJACQUE, R. (2025). Odonymische database van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (versie 1) [dataset]. EBxl. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17986015>. Cartografie en grafische bewerking: Société Royale Belge de Géographie, Quentin Rombaux.

Meer dan andere gemeenten wordt Etterbeek gekenmerkt door zijn militaire verleden en zijn koloniale dimensie. Daarnaast heeft de gemeente een uniek straatnamenbeleid: meer dan de helft van de straten heeft een herdenkingskarakter, gaande van de Gallo-Romeinse tijd tot lokale verkozenen, en niet te vergeten de twee wereldoorlogen. Dit is een bewuste strategie. Minstens tweemaal heeft de gemeenteraad geoordeeld dat de keuze van de straatnamen moest bijdragen tot 'de verheerlijking van het land'² en tot de waardering van 'de heldhaftigheid en zelfopoffering van onze kolonisten

² 'la glorification du pays', Beraadslagingen van de gemeenteraad, 14 december 1920, Gemeentearchief van Etterbeek.

en missionarissen'.³ Deze laatste resolutie paste in een dubbele ambitie: het erfgoed van de Eerste Wereldoorlog én het koloniale verleden valoriseren. Sommige actoren werden zelfs dubbel geëerd.

Bijna al deze wegen met een koloniaal karakter dateren dus uit het interbellum. In die periode waren de drie traditionele partijen op lokaal niveau aan de macht. De beweging vertraagde daarna aanzienlijk: omdat er nauwelijks nieuwe verkeersaders bij kwamen, omdat de naamsveranderingen zich concentreerden op de Tweede Wereldoorlog, en ten slotte omdat het koloniale project tegen dan al minder paste binnen de logica van de verheerlijking van het land dan tijdens het interbellum.

Hoewel het niet verder werd uitgebreid, werd dit erfgoed evenmin betwist. In de gemeentearchieven is slechts één contestatie terug te vinden, namelijk over het Leopoldstadplein, toen de stad in 1966 werd omgedoopt tot Kinshasa. Pas in 2010, met de Franse vertaling van Lucas Catherines *Wandelen naar Kongo: langs koloniaal erfgoed in Brussel en België* (2006), en vooral met de lancering in 2013 van de eerste dekoloniale wandelingen van het collectief *Mémoire coloniale et lutte contre les discriminations*, kwam er kritiek op deze koloniale straatnamen.

2 > EEN GEMENGDE PARTICIPATIEVE COMMISSIE

In de zomer van 2020 besloot ook de gemeente Etterbeek zich over dit verleden te buigen. Daartoe werd een gemengde participatieve commissie (GPC) opgericht, bestaande uit twintig willekeurig gekozen burgers en tien verkozenen die de verschillende stromingen in de gemeenteraad vertegenwoordigen. Deze wens om de discussie binnen een participatieve commissie te voeren, past eveneens in een bredere aanpak, aangezien de gemeente sinds 2020 zestien wijkraden heeft opgericht op basis van het principe van willekeurige selectie. Concreet werden 600 burgers willekeurig geselecteerd en vervolgens uitgenodigd om hun kandidatuur in te dienen, wat 26 van hen hebben gedaan. De keuze werd vervolgens gemaakt op basis van drie criteria: een evenwichtige verdeling tussen mannen en vrouwen, een derde van de leden jonger dan 35 jaar en een representatieve afspiegeling van de verschillende wijken van de gemeente. Er was ook voorzien dat deskundigen – twee historici, Chantal Kesteloot en Romain Landmeters – zouden deelnemen aan het proces. Dat werd gecoördineerd door Marie-Charlotte Heldenbergh, toenmalig ambtenaar verantwoordelijk voor participatie en adjunct-kabinetschef van burgemeester Vincent Dewolf (MR). De commissie stond onder voorzitterschap van Gisèle Mandaila, gemeenteraadslid van Défi van Congolese afkomst en

3 'l'héroïsme et l'abnégation de nos colonisateurs et missionnaires', Beraadslagingen van het college, 24 januari 1929, Gemeentearchief van Etterbeek.

voormalig federaal staatssecretaris voor het Gezin en Personen met een handicap (2004-2007). Aanvankelijk was het schepencollege niet uitgenodigd voor de GPC, maar burgemeester Vincent Dewolf aarzelde niet om onverwachts tussenbeide te komen tijdens vergaderingen en de debatten te beïnvloeden wanneer hij dat nodig achtte.

3 > EEN BERG DIE EEN MUIS HEEFT GEBAAARD?

Aanvankelijk zouden de werkzaamheden van de GPC zes maanden duren. In werkelijkheid hebben ze meer dan een jaar geduurd, met in totaal tien vergaderingen tussen februari 2022 en juni 2023. De start ervan was vertraagd door de covidcrisis. Op 18 september 2023 werd het eindrapport voorgelegd aan de gemeenteraad, die vervolgens de geformuleerde aanbevelingen goedkeurde.

Het valt niet te ontkennen dat deze formuleringen zeer gematigd zijn: geen enkele straatnaam wordt veranderd, geen enkel monument wordt ontmanteld. De GPC heeft gekozen voor contextualisering.⁴ Daarnaast heeft zij gekozen voor de organisatie van een jaarlijks evenement over het thema dekolonisatie. Tijdens de vergaderingen waren de debatten soms heftig en verhit.

Verschillende obstakels hebben het werk belemmerd, te beginnen met de covidcrisis. Vanaf het begin was de rolverdeling ongetwijfeld slecht geregeld. In eerste instantie was er niemand echt aangewezen om de debatten te omkaderen. Pas vanaf de vierde zitting heeft de gemeente een team van begeleiders aangesteld. Uit de discussies bleek ook dat er een grote onwetendheid bestond over de realiteit van het Belgische koloniale verleden en de recente ontwikkelingen in de geschiedschrijving.⁵ Voorafgaande lectuur had misschien kunnen helpen, maar is dat niet een te zware last voor burgerparticipatie? Er was in ieder geval een virtuele ruimte gecreëerd waar iedereen leessuggesties kon doen. Uit de debatten bleek hoe moeilijk het soms was om kritisch naar dit koloniale verleden te kijken, zolang de oudere representaties nog steeds zwaar doorwegen. De sessies brachten diepe verdeeldheid tussen de deelnemers aan het licht, tussen degenen die resoluut gekant waren tegen elke dekolonisatie van de openbare ruimte en

4 Zie het verslag van de gemeenteraad van 18 september 2023, 20230918_Registre_Public.pdf en Rapport sur les travaux de la Commission Participative Mixte. Passé colonial: la commune privilégie la contextualisation | Etterbeek. Zveny, Z.-Z., 'Décolonisation de l'espace public : Etterbeek opte pour le maintien et la contextualisation', *SudInfo*, 4 oktober 2023 (<https://www.sudinfo.be/id723643/article/2023-10-04/decolonisation-de-lespace-public-etterbeek-opte-pour-le-maintien-et-la-geraadpleegd> op 4 september 2024).

5 Een gebrek aan kennis over de geschiedenis en de koloniale kwesties, waarschijnlijk net als bij de Belgische bevolking. Brouwers, R., Verleye, Z., & Verheyen, P. (2022). De steun voor dekolonisering in België in kaart gebracht: tussen politieke gevoelheden en maatschappelijke aanvaarding. *Tijdschrift Sociologie*, 3, 128-162.

degenen die een meer genuanceerde mening hadden. Deze verdeeldheid was op zich geen verrassing, maar ze had wel een negatieve invloed op het goede verloop van de werkzaamheden. De lokale verkozenen waren overigens zelf – heel logisch – ook verdeeld over deze kwesties. Het bestaan van parallelle initiatieven – de toevoeging van tijdelijke straatnaamborden vanaf de zomer van 2020,⁶ en het door het Brussels Hoofdstedelijk Gewest gefinancierde onderzoeksproject 'Inclusie en Vertegenwoordiging in de Publieke Ruimte (IVPR)',⁷ waarbij de gemeente als partner optrad – droegen niet bij tot de rust.

Uit de debatten bleek ook een zeker wantrouwen ten opzichte van historici, aangezien zij vooral de huidige evolutie van het onderzoek onder de aandacht wilden brengen. Al deze moeilijkheden hadden bovendien een negatieve invloed op de burgerparticipatie, die in de loop van de sessies afnam. Wat publieksgeschiedenis betreft, is het een oefening vol hindernissen die de historicus tot bescheidenheid dwingt wat betreft de moeilijkheid om de resultaten van wetenschappelijk onderzoek over te brengen. Dat is des te meer zo omdat het gaat om een 'splijtend' onderwerp, waar emoties en zelfs persoonlijke en familiale herinneringen vaak de overhand hebben op een meer afstandelijke en genuanceerde kijk. Ook op politiek vlak vertoont de oefening haar beperkingen: prioriteiten kunnen snel veranderen naargelang de omstandigheden, aangezien het politieke klimaat van 2020 al niet meer hetzelfde was als dat van 2022-2023. Meer recent, in december 2023, laaide het debat in Etterbeek opnieuw op naar aanleiding van de petitie om de naam van het station Pétillon te veranderen.⁸ Ook hier zijn de zaken complex en is er nog geen beslissing genomen.

Kortom, meer dan twee jaar na de afsluiting van de werkzaamheden van de GPC van Etterbeek laat zelfs de contextualisering nog steeds op zich wachten...

- 6 Fievet, V. Etterbeek rebaptise et féminise ses rues au nom trop 'colonial', RTBF, 15 juni 2020 (<https://www.rtb.be/article/etterbeek-rebaptise-et-feminise-ses-rues-au-nom-trop-colonial-10522431>, geraadpleegd op 4 februari 2022). Zie ook de bijdrage van Iadine Degryse, '(Re)ageren tegen gecontesteerde herinneringen', in dit boek.
- 7 IVPR is een Co-create-project van Innoviris waarbij de ULB, de gemeente Etterbeek, het Brussels Centrum voor Interculturele Actie (CBAI) en de Amis du Collectif Mémoire coloniale et lutte contre les discriminations betrokken zijn: <https://www.cocreate.brussels/projet/irep-inclusion-et-representation-dans-lespace-public/>.
- 8 Zie hierover het artikel van Yasmina Zian in dit boek; Fadoul, K. Décolonisation à Etterbeek : débaptiser la station de métro Pétillon, 'une demande qui mérite d'être prise au sérieux', RTBF Info, 17 december 2023 (<https://www.rtb.be/article/decolonisation-a-etterbeek-debaptiser-la-station-de-metro-petillon-une-demande-qui-merite-detre-prise-au-serieu-ux-11302264>, geraadpleegd op 26 april 2024); Dobruszkes F. (2013). Pétillon, station de métro, in S. Jaumain (red.), *Dictionnaire d'histoire de Bruxelles* (p. 616). Prosopon.

